

УНИВЕРЗИТЕТ У
БЕОГРАДУ
ФИЛОЗОФСКИ
ФАКУЛТЕТ
ДС/ВМ 05/4-02 бр. 1561/1-III/18
13.09.2016. године

На основу члана 231. став 1. алинеја 17. и члана 278. Статута Факултета, Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој III ванредној седници, одржаној дана 13.09.2016. године, донело следећу

О Д Л У К У

Прихвата се Извештај комисије о докторској дисертацији: ЈОВАНКА БРОЗ И СРПСКА ЈАВНОСТ 1953-2013. ГОДИНЕ, кандидата мр Иване Пантелић и одобрава усмена одбрана.

Универзитет је дао сагласност на предлог теме 22.04.2014. године.

Кандидат мр Ивана Пантелић објавила је рад: Освајање неосвојивог: политичка еманципација жена у послератној Југославији 1945-1953, Историја 20. века 30, (3), 2012, 139-154.

Доставити:

1x Универзитету у Београду
1x Комисији
1x Стручном сараднику за
докторске дисертације
1x Шефу Одсека за правне послове
1x Архиви

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА

Проф. др Војислав Јелић

Факултет <u>Филозофски</u>	УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ Веће научних области <u>друштвено-хуманистичких наука</u> (Назив већа научних области коме се захтев упућује)
<u>04/1-2 бр.6/177</u> (број захтева)	
<u>13.09.2016..</u> (датум)	

ЗАХТЕВ

за давање сагласности на реферат о урађеној докторској дисертацији

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на реферат о урађеној докторској дисертацији кандидата

Иване (Зоран) Пантелић

(име, име једног од родитеља и презиме)

КАНДИДАТ

Ивана (Зоран) Пантелић

(име, име једног од родитеља и презиме)

пријавио је докторску дисертацију под насловом:

Јованка Броз и српска јавност 1952-2013.

Универзитет је дана 22.04.2014. својим актом под бр 61206-1838/2-14 дао сагласност на предлог теме докторске дисертације која је гласила:

Јованка Броз и српска јавност 1952-2013.

Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације кандидата

Иване (Зоран) Пантелић

(име, име једног од родитеља и презиме)

образована је на седници одржаној 30.06.2016. одлуком факултета под бр 1303/1-ХП/25 у саставу:

Име и презиме члана комисије	звање	научна област	установа у којој је запослен
1. др Љубодраг Димић	редовни проф.	историја	Филозофски ф.
2. др Мира Радојевић	ванредни проф.	историја	Филозофски ф.
3. др Коста Николић	научни саветник	историја	ИСИ

Наставно-научно веће факултета прихватило је извештај Комисије за оцену и одбрану докторске дисертације на седници одржаној дана 13.09.2016..

Прилог: 1. Извештај комисије са предлогом 2. Акт Наставно-научног већа факултета о усвајању извештаја 3. Примедбе дате у току стављања извештаја на увид јавности,	ДЕКАН ФАКУЛТЕТА <u>Проф. др Војислав Јелић</u>
---	---

Наставно-научном већу

Филозофског факултета у Београду

Одлуком Наставно-научног већа Филозофског факултета у Београду изабрани у комисију за оцену докторске дисертације *Јованка Броз и српска јавност 1953–2013. године*, коју је написала колегиница **Ивана Пантелић**, слободни смо да поднесемо следећи

ИЗВЕШТАЈ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Колегиница Ивана Пантелић (1977) дипломирала је на Одељењу за историју Филозофског факултета у Београду 2003. године дипломским радом *Политичка права за жене – британски сифражетски покрет од 1906. до 1914. године*, написаним на основу истраживања у Британском националном архиву и Британској библиотеци. У међувремену, стекла је дипломе Отвореног и Главног програма Београдске отворене школе (2000. и 2001), као и Центра за женске студије у Београду (2002). Током 2002. с успехом је похађала курс *Методологија и истраживачке методе усмене историје* Центра за женске студије у Новом Саду, а 2003. године предавала на алтернативном, специјалистичком и мастер курсу у Центру за женске студије у Београду. Године 2005. била је уредница историјске библиотеке у издавачкој кући *Evoluta*. Од 2002. до 2006. године радила је као саветница за образовање у Београдској отвореној школи, а потом постала истраживач-приправник у Институту за савремену историју, чији је сарадник и данас. Постдипломске студије завршила је 2009. године успешном одбраном магистарске тезе *Друштвена еманципација учесница партизанског покрета после Другог светског рата 1945–1953.* на интердисциплинарном смеру Социо-културна антропологија.

Протеклих година, 2011. и 2013, била је менторка на два међународна пројекта: *The Role of Women from World War II to Post-War Yugoslavia. From Anti-Fascist Fighters to Unknown Heroines* Институту за примењену историју (Institut für angewandte Geschichte) из Берлина и *Serbia amongst Turmoil: Gender Constructions in World War II Political Posters* у оквиру програма SIT Study Abroad: Peace and Conflict Studies in the Balkans. Од 2012. чланица је уредништва *Cahiers Balkaniques* у Центру за балканске студије (CEB) на INALCO – Институт за језике и цивилизације оријента (Institut National des Langues et Civilisations Orientales) у Паризу.

Колегиница Ивана Пантелић објавила је једну самосталну монографију *Партизанке као грађанке – друштвена еманципација партизанки у Србији 1945–1953* (Београд 2011). Осим тога, коауторка је књиге *Приручник о глобализацији* (Београд 2003), учесница у изради *Biographical Dictionary of Women's Movements and Feminisms in Central, Eastern, and South-Eastern Europe, 19th and 20th centuries*, објављеног у Будимпешти и Њујорку 2006, и у редакцији зборника *Документа ЦИА о Југославији 1948–1953*, објављеног 2008. године. Са колегом Данилом Шаренцем приредила је књигу *Две половине сећања: партизански дневници као извор за историју Другог светског рата* (Београд 2013), а са колегиницама Јеленом Милинковић и Љубинком Шкодрић зборник *Двадесет жена које су обележиле XX век у Србији, 1–2* (Београд 2013). Такође, коауторка је књиге *Косово и Метохија 1912–2012. Хронологија* (ур. Момчило Павловић, Београд 2011) и ауторка једног поглавља у монографији *Косово и Метохија. Век важних догађаја 1912–2012* (ур. Момчило Павловић, Београд 2012). У домаћим и иностраним публикацијама, на српском и енглеском језику, објавила је више чланака, краћих биографија, енциклопедијских одредница и стручних радова. Проучава историју рода, посебно процес ослобађања жена током XX века. Већ је први њен рад – „Препреке еманципацији жена у Краљевини Југославији (1931–1933)”, тематски био везан за покушаје успостављања равноправности жена у међуратној југословенској држави.

Досадашња научна и стручна делатност Иване Пантелић на најбољи су је начин припремили за квалитетну израду докторске дисертације *Јованка Броз и српска јавност 1953–2013. године*. Уочивши несразмеру између важности улоге коју је Јованка Броз

имала у историји социјалистичке Југославије, историографских потреба и интересовања јавности с једне стране, а с друге чињенице да су постојеће књиге углавном публицистичког и мемоарског карактера, колегиница Пантелић се определила за проучавање животног пута жене која је, према досадашњим сазнањима, била далеко више од супруге Јосипа Броза Тита. Недоступност неких важних архивских фондова и корпуса докумената, те немогућност истраживања у архивским установама бивших југословенских република, пре свега Хрватске и Словеније, у овом су тренутку, међутим, њено истраживање ограничили на нешто ужу тему – покушај сагледавања слике која је о Јованки Броз током 60 година стварана у српском друштву, а отуда и односа српске јавности најпре према „првој дами” СФРЈ, потом према „Титовој удовици”. Настojeћи да што поузданије одговори на такав истраживачки задатак, колегиница Пантелић је анализирао изворну грађу Архива Југославије, превасходно фондове: Кабинет маршала Југославије, Кабинет председника републике, Лични фонд Јосипа Броза и Председништво СФРЈ. У Музеју Југославије проучила је Спомен књигу Меморијалног центра 25. мај и Књигу утисака Меморијалног центра 25. мај. У овим су фондовима пронађена драгоцене документа о узајамном односу брачног пара Броз, задужењима које је Јованка Броз имала, симпатијама, али и нетрпељивости најближих сарадника председника републике које је изазивала, подозрењу којим је често била окружена, оптужбама да негативно утиче на свог супруга и да сама гаји политичке амбиције, налазима комисија које су се бавиле таквим њеним евентуалним плановима и слично. Мада у истраживачком погледу важна и готово интригантна, ова грађа ипак није допустила разумевање свих деликатних проблема, чије је тумачење постављено као важан истраживачки циљ.

С обзиром на извесну специфичност одабране теме ове докторске дисертације, посебан значај у истраживању добиле су штампа и периодика, будући да њихова анализа представља један од доиста малобројних начина да се утврди шта је јавност у Србији могла да сазна о Јованки Броз и како ју је доживљавала у различитим временима: од средине 50-их година прошлог столећа па до њене смрти 2013. Из тог разлога, знатна је пажња посвећена одабиру и проучавању новина и часописа који су или најчешће читани или, пак, имали већи утицај. Управо отуд, у обзир су узети како недељници и дневне

новине с дужом традицијом и великим угледом, тако и дневни листови чија уредничка политика није служила на част новинарској професији, али су због својих сензационалистичких наслова и садржаја привлачили често неумесну знатижељу шире читалачке публике. Због таквог приступа, на листи прегледане штампе и периодике налази се чак 47 наслова. Ако се има у виду, да је међу њима неколико дневних новина, попут *Политике*, које су издаване током целог посматраног периода, може се наслутити обимност обављеног истраживања. Треба, међутим, истаћи да су поједине новине или недељни часописи излазили краће време или да им је углед, чак и ако је постојао континуитет у објављивању, опадао или растао. Због одређеног утицаја на српску јавност анализом је обухваћено неколико хрватских и словеначких листова, делом зато што су читани у Србији или што су овдашње новине повремено врло жустро коментарисале њихове чланке и приступ актуелним питањима.

Други могући начин да се сазна како је српска јавност посматрала Јованку Броз било је проучавање мемоарских и публицистичких књига које су долазиле до читалаца, не само преко књижара и библиотека него и могућношћу куповине на киосцима. Будући да су њихови тиражи у појединим случајевима били знатни, може се претпоставити да су читаоце снабдевали одређеном количином информација и разноврсним тумачењима, утичући на њихово мишљење о Јованки Броз. Из тог разлога, колегиница Пантелић је пажљиво анализирао садржај неколико десетина публикација мемоарско-публицистичког карактера, чији су аутори били изузетно разнолики: од Александра Ранковића, Милована Ђиласа и Добрице Ћосића до лекара, фотографа, других лица својевремено запослених у службама које су се старале о Јосипу Брозу, те новинара заинтересованих за што ширу медијску пажњу.

Мада о животу Јованке Броз нису писани изворно утемељени историографски радови, нужност разумевања времена у коме је живела, нарочито његових политичких и друштвених особености, наметнула је и потребу анализе бројних књига које говоре о протеклим деценијама, најважнијим проблемима и њиховим главним актерима. Управо ради стварања тог неопходног историјско-политичког контекста, у израду ове докторске

дисертације уткано је такође неколико десетина превентивно историографских, али и социолошко-политичких студија и мањих прилога.

Захваљујући тако широкој изворној и историографској основи, колегиница Пантелић могла је да с доста сигурности напише своју докторску тезу, мада су и историјски извори и литература умногоме давали ограничавајућа сазнања. Јер, из њих се могло сагледати какву су слику о Јованки Броз креирали политичари, сарадници Јосипа Броза, друге личности из његовог окружења, новинари и сви они који су говорили и писали о његовој супрузи, али не увек и колико су успевали у својим намерама. Понешто се могло сазнати и из анкета које су, посебно у новије доба, прављене с намером да се сазна какво је јавно мишљење о Јованки Броз. Имајући у виду недовољну проверљивост резултата који се тим путем добијају, у овој им је докторској дисертацији приступљено с великим стручним опрезом.

2. Предмет и циљ дисертације

С обзиром на то да Јованка Броз, супруга дугогодишњег председника владе и републике социјалистичке Југославије, до сада није била предмет систематског научног истраживања непознато је колики је утицај имала на јавност и каква је била њена вишеструка улога, али и како се према њој односило српско друштво од средине 50-их година XX до првих година XXI века. Њена неформална и формална улога важна је за реконструкцију и других значајних историјских тема, нарочито за питање њеног утицаја на политичка дешавања. Иако није била део партијске олигархије из предратног или поратног времена, нити имала службене функције, током дугогодишњег брачног живота и наступања у јавности заједно са Јосипом Брозом стекла је толики значај да су противници режима 70-их година говорили да је у СФР Југославији успостављено савладарство. Јованка Броз била је и непосредни сведок три деценије југословенске унутрашње и спољне политике, „прва другарица“ у земљи коју су водили “нови људи”, део естаблишмента који је зависио од власти СКЈ и Јосипа Броза, а вероватно и први део Титовог култа личности, одбаченог после његове смрти 1980. године. Предмет овог истраживања отуда субили однос између формалних овлашћења и неформалних утицаја

Јованке Броз, њено самостално присуство у јавности, укључујући и утицај на еманципацију жена, драстично мењана слика која је о њој стварана, утицај политичких дешавања на јавно мишљење о њој, употреба и злоупотреба њене личности у различите сврхе: од политичко-националних до подстицања и задовољавања примитивне радозналости за њену биографију, живот с Јосипом Брозом, дуге године (само)изоливаности, болест и смрт.

Основни циљ истраживања представљала је реконструкција једног посебног дела биографије Јованке Броз: њеног односа са српском јавношћу и слике која је о њој створена у друштву. Осим тога, пошто до сада није написана њена целовита научна биографија, требало је стећи и корисна сазнања која би помогла такво истраживање, као и изучавање политичке и друштвене историје социјалистичке Југославије. Један од циљева истраживања био је и проналазак могућег одговора на питање да ли је супруга председника Југославије била наметнута јавности или је јавност имала потребу за таквом неформалном “политичком установом”, потом да ли је улога Јованке Броз временом превазишла формалне оквире, добила политички значај и помогла при грађењу Титовог лика у јавности.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Образлажући предлог теме своје докторске дисертације, колегиница Ивана Пантелић је на основу до тада анализираних историјских извора и релевантне историографске и друге литературе поставила више хипотеза, које је завршетком рада требало да буду потврђене или оспорене.

- Прва хипотеза од које је пошла је да су југословенска и српска јавност имале потребу за „другим лицем“ државног поглавара, у суштини за упознавањем са његовим породичним животом и супругом.

- Деловање Јованке Броз у јавности подударало се са фазама власти њеног супруга, југословенског председника Јосипа Броза, као и са различитим етапама кроз које је прошла историја социјалистичке Југославије.

- На живот Јованке Броз отуда су утицали не само њени односи са супругом, него и политичка дешавања у земљи

- Деведесетих година XX века и почетком XXI века, услед ратова за југословенско наслеђе и промена режима у Србији, српски медији нису континуирано пратили живот Јованке Броз. Поновно интересовање за њу и њен статус започело је 2009. године, када су јој власти уручиле лична документа. Коначно, последње поглавље у српским медијима исписали су болест и смрт „прве даме” социјалистичке Југославије.

- Установа супруге председника републике надовезала се на традицију српских, црногорске и југословенских краљица, хабзбуршких царица и надвојвоткиња у хрватским и словеначким крајевима бивше Аустроугарске.

- Улога прве даме социјалистичке југословенске републике имала је утицај у модернизацијским процесима друштава југословенских народа.

Наведене хипотезе потврђене су и надограђене током завршетка истраживања и писања докторске дисертације.

4. Кратак опис садржаја дисертације

Докторску дисертацију колегинице Иване Пантелић чини неколико целина. У *Предговору* је образложена тема, анализирана је постојећа историографска литература, критички сагледана изворна основа и објашњена структура рада. У *Уводу* су изложена методолошка полазишта и интерпретативни оквири истраживања, потом биографија Јованке Будисављевић до удаје за Јосипа Броза 1952. године. Уз то, дат је преглед најважнијих збивања, појава и процеса политичке и друштвене историје југославенске државе од 1945. до 1955. године.

У првом поглављу – *Прва другарица* – описано је раздобље након доласка Јованке Будисављевић у околину Јосипа Броза. Анализирани су политички и други процеси који су пратили венчање, њено прво званично појављивање у улози супруге председника, укључивање у државни естаблишмент и реакција јавности на ове догађаје. Такође, анализиран је статус супруге председника ФНРЈ и извршено његово поређење са

положајем и амбицијама које су имале супруге других социјалистичких лидера или животне сапутнице истакнутих државника.

У другом поглављу – *Званична улога* – приказан је однос југословенске јавности према супрузи председника републике у раздобљу успона: од 1952. до 1968. године, током којег је она имала улогу у важним догађајима, попут председничких путовања у иностранство, посета, пријема и хуманитарних активностим. Посебна пажња посвећена је променама до којих је у односу јавности и уопште у животу и раду Јованке Броз дошло због кризе у којој се Југославија налазила између 1966. и 1972. године.

Треће поглавље, „*Друг Тито и Јованка*” – *седамдесете године*, приказује однос опозиционих кругова у земљи и иностранству према Јованки Броз. У њему су анализирани накнадне вести о „савладарству” у коме је наводно учествовала, став јавности према проблемима брачног пара Броз и место Јованке Броз у популарној култури.

У четвртом поглављу – *1980. година* – представљено је време уочи смрти Јосипа Броза, његова смрт и сахрана која је Јованку Броз последњи пут довела у први ред југословенског естаблишмента, а потом њено одстрањивање из јавности и реакције на ову појаву.

У петом поглављу – *Заборав, јавно „мучеништво” и рехабилитација* – реконструисан је став српске јавности према Јованки Броз у раздобљу од 1980. до 2013. године: одбацивање од стране партијске олигархије, заборав у време узлета национализма, демократизације и нестанка социјалистичке Југославије, поновно занимање за некадашњу „прву даму”, настало у годинама пораста носталгије за временом социјалистичке Југославије, изазваног различитим узроцима. Напокон, то су и године неформалне рехабилитације, самоизолације, „сјајне изолације”, болести, смрти и сахране.

У *Закључку* су сумирани претходно изнети истраживачки резултати.

На крају докторске дисертације дат је прецизан попис коришћених извора, различите провинијенције, примарног и секундарног карактера, као и мемоарске, историографске и публицистичке литературе.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Користећи у овом тренутку доступне историјске изворе и литературу, колегиница Ивана Пантелић сачинила је детаљну реконструкцију најважнијих збивања у животу Јованке Броз, приказујући је у контексту приватних односа с њеним супругом, те постојећих историјских, друштвених и политичких околности током неколико деценија. Промене које су се одигравале у том дугом раздобљу, сложене прилике у којима је Јосип Броз управљао југословенском државом, политичке и националне напетости у његовом окружењу, у коме је било и великих амбиција проистеклих из личне жеље за што већом добити када се отвори питање наслеђа доживотног председника републике, растакање југословенске федерације и све мања способност њеног првог човека да контролише догађаје нужно су се одражавали на супружничке односе. Из овог се истраживања стиче јасан утисак да је атмосфера на „Брозовом двору“, како се говорило у опозицији, била испуњена тежњом многих појединаца да стекну што већу моћ, за себе или републику коју представљају, одакле су проистицали међусобно неповерење, сумњичења и оптужбе. У таквим ситуацијама, Јованка Броз је међу најближим сарадницима Јосипа Броза доживљавана или као претња, с обзиром на то да су јој приписиване стварне или непостојеће амбиције, или као жртва оних који су у њеној оданости Титу видели препреку својим хтењима, настојећи да је као такву онемогуће. У јавности, међутим, о томе се веома мало знало, мада њено изостајање с последњег Титовог пута у Совјетски Савез и Кину, као и неприсуствовање званичним прославама Нове године, није могло да буде непримећено. Последњи пут, пре но што ће за дуго време напустити јавну сцену, Јованка Броз се појавила на сахрани Јосипа Броза, остављајући савременицима за дуго време које је наилазило слику скрхане и уплакане, али и достојанствено усамљене удовице, окренуте свом болу. Од тада, па до смрти 2013. године, некадашња „прва дама“, иако таквих у формалном смислу није могло бити у социјалистичким друштвима, углавном је живела изоловано, далеко од очију јавности, оптерећеној политичким кризама, распадом државе и ратовима, економским санкцијама и бригом за егзистенцију. Интересовање друштва било је отуда спорадично, повремено подстицано расправама о наследницима Титове имовине или појавом сензационалистичких наслова и текстова о „лицу и наличју“ земље која је нестала и њених управљачких елита. У неслућеној мери, занимање за Јованку Броз

обновљено је последњих година њеног живота, а у расправу је укључено мноштво тема: њен брак, емоције према много старијем супругу, задужења која је имала, личне амбиције, српска националност, породично порекло, улога у доношењу важних државних одлука, однос с Титовим окружењем, уживање у луксузу, насилно удаљавање од супруга, материјална оскудица, немање личних исправа, присмотра којој је била изложена, ретке посете које је примала и још ређи изласци из виле у којој је живела. О овоме се писало у штампи и све учесталијим, углавном сенционалистичким књигама. Радозналост се мешала с људским саосећањем и појавом носталгије за временима која су у поређењу са савременим проблемима многим деловала идилично, без уочавања њихове сложености. Најгрубља страна таквог интересовања испољена је пред смрт Јованке Броз, када се чак ни лекари нису устручавали да новинарима саопштавају најинтимније појединости њеног тадашњег здравственог стања.

Пишући о наведеним и другим темама, колегиница Ивана Пантелић је много казала о Јованки Броз, али и о држави и друштву СФРЈ, СРЈ, Државној заједници Србија и Црна Гора и Републици Србији. Њена дисертација говори о слици која је током тог периода, како плански тако стихијски стварана у јавности, али и о самој јавности, због чега представља велики допринос не само познавању живота Јованке Броз него и познавању друштва у посматраном раздобљу. Из тог разлога, верујемо да ће сазнања која нуди пре свега бити корисна историографији, а потом и сродним научним дисциплинама.

6. Закључак

Након упознавања са завршеним текстом докторске дисертације ***Јованка Броз и српска јавност 1953–2013***, колегинице **Иване Пантелић**, Комисија је закључила да њен садржај и структура одговарају одобреној пријави, те да су анализирана сва питања претходно утврђена као истраживачки проблем. Комисија такође закључује да ова дисертација по свом истраживачком домету и сазнањима стеченим о једној важној историјској теми представља оригинално и самостално научно дело, те да су се стекли сви потребни услови за њену јавну одбрану, на којој ће бити изречена појединачна мишљења и сугестије.

С поштовањем,

Београд, 25. 07. 2016. Комисија:

Др Љубодраг Димић, редован професор
Филозофски факултет, Београд

Др Коста Николић, научни саветник
Институт за савремену историју, Београд

Др Мира Радојевић, ванредан професор (ментор)
Филозофски факултет, Београд